

EMOCIONALITETI NË GJUHËN E GAZETAVE SPORTIVE. STUDIM KRAHASUES MIDIS SHQIPES DHE GJERMANISHTES.

Doktorante Anxhela Belkovi

Departamenti i Gjuhës Gjermane
Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës
E-mail: anxhela.belkovi@unitir.edu.al

Prof. Asoc. Dr. Sonila Sadikaj

Departamenti i Gjuhës Gjermane
Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës
E-mail: sonila.sadikaj@unitir.edu.al

PËRMBLEDHJE

Emocionet janë pjesë përbërëse të sjelljes dhe të përjetimit të njeriut. Përcaktimi dhe manifestimi i konceptit emocion nëpërmjet mjeteve dhe mënyrave shprehëse i ka fillesat që prej studimeve të kahershme. Manifestimi i tyre tregohet në forma të ndryshme por rolin kyç e luan komunikimi verbal. Të analizohet dhe të shpjegohet gjuha e artikujve sportive në një studim krahasues midis dy gjuhëve në mënyrën e duhur, nuk është thjesht analiza nga një strukturë gjuhësore në një tjetër, por është ridhënie e veçorive kulturore-historike, të mëshiruara në lëndën gjuhësore, duke kaluar nga një traditë në një tjetër formë të komunikimit, të rrëfimit, të përçimit të ngarkesës emocionale dhe të shprehësisë. Në këtë artikull do të trajtoj, sesi reflektohet dhe shprehet përjetimi emocional në artikujt e gazetave sportive, nëpërmjet komunikimit gjuhësor. Do të trajtohet sesi formulimet emocionale shprehin më së miri përjetimin e fitores, humbjes, e lumturisë apo të mërzisë dhe se, cilat janë mjetet shprehëse gjuhësore të emocioneve në fushën e sportit. Gjithashtu, është e rëndësishme të konstatojmë se si përshkruhet dhe emërtohet ndjenja pozitive apo negative nëpërmjet mjeteve gjuhësore. Si burim kryesor ky punim do të ketë artikujt të gazetave sportive në gjuhën shqipe dhe gjermane. Fjalët çelës: emocion, frazeologji, gjuhësia e emocioneve, gjuhësia konjitive, metafora, sporti, somatizma.

ABSTRACT

Emotions are an integral part of human behavior and experience. The definition and expression of emotions through various tools and methods have been explored since early studies. While emotions can manifest in many forms, verbal communication plays a central role. Analyzing and elaborating on the language of sports articles in a comparative study between two languages is not simply a transition from one linguistic structure to another; rather, it involves a re-interpretation of the cultural and historical

features embedded in language. This process reflects a shift from one tradition to another form of communication, narration, and the transmission of emotional charge and expressiveness.

This article examines how emotional experience is conveyed and expressed in sports newspaper articles through verbal communication. It explores how emotions such as victory, defeat, happiness, and sadness, are articulated, and what linguistic and expressive tools are employed to convey emotions in the field of sports. Additionally, the article seeks to identify how positive and negative emotions are described and labeled through linguistic means. The primary source for this study are sports newspaper articles in Albanian and German.

Keywords: cognitive linguistics, emotion, linguistics of emotion, metaphor, phraseology, sport, somatism.

Hyrje

Emocioni si pjesë përbërëse fiziologjike e çdo individi është themelor në përçimin e të menduarit apo të vepruarit në situata të ndryshme. Emocionet na udhëheqin në proceset e perceptimit, mendimit dhe veprimit tonë të përditshëm duke influencuar edhe ndërgjegjen tonë, duke prekur kështu të gjitha fushat e jetës njerëzore dhe duke ndikuar mënyrën se si e perceptojmë botën që na rrethon dhe se si e përjetojmë realitetin jashtëgjuhësor. Sipas Gebauer emocioni nuk është fenomen njëdimensional, por krijon një shumëllojshmëri të së brendshmes, së jashtmes, biologjikes, psikikes dhe të sociale, që e karakterizon secilin prej nesh.¹ Sporti në vetvete është emocion, edhe të dy së bashku qëndrojnë në një bosht, ku secili element lidhet me tjetrin, por pavarësisht kësaj njeriu ndjen gjithmonë nevojën e komunikimit të emocioneve të tij nga brenda-jashtë, pra ndjen domosdoshmërinë e shfaqjes së tyre me mjete verbale dhe joverbale. Teksa mendojmë për sportin, menjëherë na bie ndërmend se vetëm nëpërmjet gjestikulacionit apo veprimit fizik të sportistëve na është dhënë emocion. Por emocioni dhe shprehja e tij nëpërmjet gjuhës apo komunikimit verbal, duket se janë dy skaje larg njëra tjetrës. Vlen të thuhet se komunikimi verbal apo lidhja midis gjuhës dhe emocionit është në të vërtetë një nga fenomenet thelbësore për të kuptuar qënien njerëzore.

¹ Gebauer, Gunter; Holodyski, Manfred; Koelsch, Stefan; von Scheve, Christian (2017), Einleitung: Von der Emotion zur Sprache. In Gunter Gebauer, Manfred Holodyski, Stefan Koelsch, Christian von Scheve (Hrsg.), Von der Emotion zur Sprache. Wie wir lernen, über Gefühle zu sprechen (7–16). Velbrück Wissenschaft, f. 10

Ky studim realizohet nën dritën e njohurive të Gjuhësisë së Emocioneve, e cila është një fushë e re kërkimore–shkencore, e cila ka si objekt hulumtimin e emocioneve të shprehura nëpërmjet gjuhës dhe që kombinon njohuri nga gjuhësia, psikologjia, neuroshkenca dhe nga disiplina të tjera për të kuptuar më mirë lidhjen mes gjuhës dhe emocioneve.

Në këtë punim objektivi kryesor do të jetë: Me çfarë mjetesh gjuhësore (leksema, metafora, metonimi, krahasime apo simbole) u referohemi emocioneve në artikujt e gazetave sportive? Pra si i emërtojmë, përshkruajmë dhe shprehim emocionet në gjermanisht dhe shqip në këtë zhanër tekstesh? Si reflektohen përjetimet emocionale (në fushën sportive) dhe reagimet fizike/trupore si rrjedhojë e këtyre ndjesive në komunikimin gjuhësor? Dhe në këto dallime e ndryshime konsiston objektivi i radhës i këtij punimi, që është evidentimi i burimit të figurshmërisë dhe simbolikës së shprehjes verbale të emocioneve në artikujt e gazetave si për shqipen ashtu edhe për gjermanishten, duke marrë në konsideratë ndikimet specifike të kulturës së sportit, zhvillimit historik të secilit prej vendeve.

Gjuhësia e emocioneve në studimet e gjuhës shqipe dhe gjermane

Emocioni luan një rol shumë themelor në formulimin e një teksti të shkruar apo të folur, siç janë p.sh. fjalimet. Këndvështrime të ndryshme të gjuhëtarëve që prej kohës se antikitetit dëshmojnë, se është pothuajse e pamundur të shkruash një mendim, pa qenë i përfshirë emocionalisht. Emocioni arrihet të shprehet, kur folësi është vetë i pushtuar nga ai, sepse vetëm atëherë do të krijohet “ura lidhëse e ndjesisë” midis tij dhe publikut.²

Charles Darwin në librin e tij “Shprehja e emocioneve tek njeriu dhe kafshët” parashtrohet lidhjen e ngushtë të teorisë së evolucionit, etologjisë dhe të shprehjes së emocioneve, formulon se cilat janë emocionet bazë, ndjesitë dhe mënyrat e tyre të komunikimit jo verbal, ashtu dhe verbal.³ Nën gjurmët e tij kanë dhënë kontribut edhe shumë gjuhëtarë, por një nga pasuesit dhe mbrojtësit e tezës së Darwin-it është Paul Ekman. Sipas tij emocionet bazë janë: gëzimi,

² LUASBERG H.(1960). Handbuch der literarischen Rhetorik.Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft.2Bde.München: Hueber

³ DARWIN Ch. (2000/1872) Der Ausdruck der Gemütsbewegungen bei dem Menschen und den Tieren. Kritische Edition, Einleitung, Nachwort und Kommentar von Paul Ekman. Frankfurt am Main, Eichborn.

acarimi, mërzia, neveria, frika dhe habia, por në qasjen e tij thekson se nuk janë të vetmet por 5 deri në 9 emocione bazë primare, të cilat janë krijuar dhe shprehjen në mënyrë universale kudo.⁴ Krahas emocionave primare, hulumtuesi Ekman në një studim të mëvonshëm ndan edhe 15 emocione sekondare, po aq të rëndësishme për shprehjen e përjetimeve të njeriut. Rezulton se teoritë njohëse të emocionit kanë pasur dhe kanë prioritet, edhe se nëpërmjet gjuhës dhe komunikimit të tyre nëpërmjet mënyrave të ndryshme: mimikë, gjestikulacion, komunikim joverbal dhe verbal, e bëjnë të mundur perceptimin e tyre si spontan dhe të pavullnetshëm, ashtu dhe të kontrolluar edhe të vullnetshëm.

Sistemi gjuhësor dhe sistemi konjitiv për një kohë të gjatë mendohej se ishin të pavarura, të pa ndikuara nga emocionet dhe kështu emocionaliteti ishte lënë jashtë fokusit të studimeve apo hulumtimeve gjuhësore dhe të shkencave konjitive. Tashmë, që prej fillimit të vitit 2000 mund të flitet për një gjuhësi të re, të ashtuquajturën “Gjuhësia e emocioneve”, e cila konsiderohet një fushë kërkimore-shkencore ndërdisiplinore, që ka si objekt hulumtimin e emocioneve të shprehura nëpërmjet gjuhës dhe që kombinon njohuri nga gjuhësia, psikologjia, neuroshkenca dhe nga disiplina të tjera për të kuptuar më mirë lidhjen mes gjuhës dhe emocioneve (Hartmann 2005). Për gjuhën shqipe mund të themi se ka studime krahasuese, por janë të pakta dhe deri tani nuk kanë arritur të trajtojnë të plotë të gjithë gamën e aspekteve të kësaj disipline. Ndër studimet krahasuese të shqipes me gjuhë të tjera nën këndvështrimin e gjuhësisë konjitive, mund të përmendim hulumtimet shkencore të disa autoreve shqiptare, si p.sh.: Sonila Sadikaj (2010) “*Metaphorische Konzepte in somatischen Phraseologismen des Deutschen und Albanischen. Eine kontrastive Untersuchung anhand von Herz- und Hand-Somatismen*”⁵; Milote Sadiku dhe Vjosa Hamiti (2021) “*Balkanphraseologie im Kontrast. Am Beispiel der Somatismen mit der Komponente KOPF im Albanischen, Bosnischen/ Kroatischen/Serbischen und Mazedonischen*”⁶ (Zeitschrift für Balkanologie, f. 57). Përsa i përket emocionalitetit si objekt hulumtimi në gjuhën e gazetave

⁴ EKMAN P. /SALISCH M. von Hg. (1988): Gesichtsausdruck und Gefühl. 20 Jahre Forschung von Paul Ekman, Paderborn: Junfermann

⁵ Ky studim përmes qasjes konjitive ka hulumtuar njësitë frazeologjike të shqipes dhe gjermanishtes në kuadrin e teorisë së metaforës konceptuale (e quajtur ndryshe edhe teoria konjitive e metaforës (cognitive metaphor theory).

⁶ Ky studim ka në fokus hulumtimin e emocioneve nëpërmjet frazemave somatike për gjuhën shqipe dhe gjuhët ballkanike.

sportive mund të përmendim studime të këtij lloji për gjuhën gjermane, si për shembull kontributin e Peter Braun (1998) me artikullin “*Anährungen an die Fußballsprache*”, Armin Burkhard (2006) “*Sprache und Fußball*”, Martin Mostyn (2012) me artikullin e tij “*Emotionalisierung in der deutschen und tschechischen Sportberichterstattung*.”

Siç shihet, raporti gjuhësi-emocion përsa i përket studimeve albanologjike apo studimeve krahasuese, ka qenë i vazhdueshëm por i pamjaftueshëm për nënfusha të caktuara. Për këtë qëllim ky artikull do t’i vijë në ndihmë akoma më shumë qasjes së shprehjeve të emocioneve, veçanërisht emocionit në gjuhën e gazetave sportive.

Metodologjia

Ky artikull bazohet mbi qasjen e metodologjisë kualitative, ku nga shembujt e marra nën shqyrtim do të përftohet, sesi mjetet gjuhësore e përcjellin dhe e reflektojnë emocionin në gjuhën e gazetave sportive. Përjetimet emocionale si *ftorja, humbja, entuziazmi dhe zhgënjimi* do të analizohen përsa i takon simbolikës dhe metaforcitetit që bartin, relacionit midis gjuhës dhe emocionit si dhe për sa i përket vlerës stilistikore. Si burim janë përzgjedhur shembuj të gazetave sportive në platformat digjitale dhe print për të dyja gjuhët, për gjuhën shqipe nga gazetatsportive Panorama Sport, Sportexpress, ndërsa për gjuhën gjermane nga gazetatat sportive Sportbild, Spiegel dhe Sport.de. Nga shembujt e marrë nën shqyrtim është kryer analiza përsa i përket figurshmërisë dhe simbolikës që shpreh metafora konceptuale, gjithashtu janë shtjelluar dhe analizuar frazemat somatike dhe roli i tyre në shprehinë e emocionalitetit në artikujt e gazetave sportive.

Emocionaliteti në gjuhën e rubrikave sportive

Aktivitetet sportive shoqërohen nga përjetime emocionale intensive, të cilat ndikojnë në mënyrë të drejtpërdrejtë apo dhe të tërthortë në komunikimin e sportistëve, skuadrës, trajnerit si dhe gazetarëve sportiv. Nëpërmjet ndjesive pasqyrohen nga njëra anë ngjarjet origjinale, autentike dhe spontane, edhe nga ana tjetër nëpërmjet fjalës dhe gjuhës konkretizohen këto ndjesi duke e përshkruar ngjarjen apo veprimtarinë fizike me mjete të ndryshme stilistikore.

Ajo që del në pah si element bërthamë, teksa lexojmë në artikujt e ngjarjeve sportive, është përdorimi i fjalës emocion si bazë thelbësore e përshkrimit të ndjesive të ndryshme që mund të përjetojnë:

*“ÇELËSI – Ançeloti ka gjithçka të llogaritur për finalen e Champions-it. “Gjëja më e rëndësishme për këtë lloj ndeshjeje është të vendosësh ide të qarta në kokën e lojtarëve. Sa më e qartë të jetë, aq më pak nerva do të ketë ekipi. **Emocionet vijnë dhe secili i trajton ato sipas karakterit të tij. Do të ketë emocione, shqetësime, frikë... Por frika është një pjesë e rëndësishme për t'i bërë gjërat mirë këtë sezon: cilësia dhe sakrifica e ekipit kanë qenë mbresëlënëse”.***

(Panorama Sport online, 01.06.2024)

*„Pierre-Emerick Aubameyang (34) hat mit Olympique Marseille das Finale der Europa League verpasst. Nach der Rückspiel-Pleite gegen Atalanta Bergamo (1:1, 0:3) konnte der Ex-BVB-Star (2013 bis 2018) **seine Emotionen nicht zurückhalten.**“-(Shqip: Pierre Emerik Aubameyang humbi finalen e Europa League në ndeshjen me Olympique Marseille Pas disfatës në ndeshjen e kthimit me Atalanta Bergamo ish-ylli i BVB nuk mundi t'i përmbante emocionet e tij.“)*

(Sportbild Online, 10.05.2024)

Sikurse tregohen në shembujt e mësipërm të artikujve në gazetatat sportive në gjuhën shqipe, ashtu edhe në gjuhën gjermane, ndikimi i emocioneve luan një rol të madh në hartimin e teksteve.

Frazemat somatike dhe roli i tyre në shprehjen e emocionalitetit

Shprehjet frazeologjike që përmbajnë së paku një komponent nga pjesët e trupit të njeriut, quhen somatizma. Figurshmëria dhe simbolika që bartin somatizmat, metaforizimi i tyre me pjesë të trupit luajnë një rol të rëndësishëm në konceptualizimin e botës, duke i konsideruar shumë të vjetra pothuajse në të gjitha gjuhët dhe vendet e botës dhe cilësuar si universalizma gjuhësore.⁷ Gjuhëtari Ibrahim⁸ në kumtesën e tij ka shpjeguar dhe konstatuar, se si gjuha e

⁷ KROHN, Karin (1994): Hand und Fuß. Eine kontrastive Analyse von Phraseologismen im Deutschen und Schwedischen. Acta Universitatis Gothoburgensis. Surte, f. 21

⁸ IBRAHIMI M (2011): Frazemat somatike bazuar ne gjeste dhe mimik, si burim i frazeologjisë së Jani Thomai. Botim i posaçëm i Universitetit “Fan S. Noli”, Korçë

shkruar ashtu edhe ajo e folur shqipe shënon dhe përdor frazemat somatike, të cilat janë studiuar në veprat e gjuhëtarëve dhe autorëve të shqipes, dhe madje kanë zënë një vend të konsiderueshëm në fjalorin frazeologjik të shqipes. Duke qenë se në tërësinë e saj frazeologjia i përket gjuhës së gjallë, ka më shumë ngarkesë emocionale e figurshmëri. Shprehjet e figurshme të gjuhës janë përshkrime të lidhura me shoqërimi emocionale, që kanë të bëjnë me historinë, jetën dhe kulturën e popullit. Në artikujt e gazetave sportive vihet re se emocioni dhe përjetimi i tij përshkruhet nëpërmjet frazemave somatike, të cilat përmbajnë emërtimet e organeve shqisore, me ndihmën e të cilave njeriu i njeh dhe shijon ato që e rrethojnë, si – këmba, dora, hunda, goja etj. Më poshtë do të analizohen disa fragmente të përdorimit të frazemave somatike shkëputur nga artikujt e gazetave sportive për të dyja gjuhët, shqip dhe gjermanisht.

*“Kjo ndeshje më pëlqeu sot nga çunat, ishte shumë pozitive **kanë dhënë zemrën në fushë**”*

(Trajneri i Laçit, Francesco Moriero, Panorama sport.al, 26.10.2024)

*“Milan / Kuqezinjtë **kanë treguar “dhembët” në “San Siro”, duke hedhur një rën këmbë në fazën e 1/8-ve të Europa League66**”*
(Sport Expres.com, 15.02.2024)

*“Gjatë ndeshjes me 100 km/h **njërën sy** e ka në situatën për penallti **dhe syrin tjetër** e ka në stol për të parë sjelljen time”*.

(Trajneri Murinjo, Sport Expres.com, 26.10.2024)

*“Skënderbeu-Bylisi, duel për mbijetesë deri në **“frymën e fundit”**”*

(Panorama Sport, fq.7, 26-27.04.2025)

Në njësitë frazeologjike mund të vërehet se frazemat somatike për të shprehur emocionin në fushën e sportit, janë të larmishme dhe bartin për çdo emocion simbolikën dhe figurshmërinë përkatëse. Në vijim do të shtjellojmë figurshmërinë e disa prej somatizmave, siç janë zemra, syri, këmba edhe fryma. *Kanë dhënë zemrën në fushë* na shpreh, sesi ekipi nuk dorëzohej dhe përpiquej deri në fund për t’ia arritur qëllimin. Zemra si organi kryesor për funksionimin e trupit simbolizon në këtë frazëmë se skuadra ishte e vendosur të arrinte qëllimin e vënë, me gjithë ç’ka ajo kishte.

Shprehja e dytë frazeologjike na shpreh sesi, organi shqisor *syri* simbolizon ndjesinë e pasigurisë dhe të ngjyrimin emocional të cilin e ka ndjerë.

Kanë treguar dhembët na shpalos në mënyrë figurative qëndrueshmërinë e skuadrës dhe gatishmërinë për ta mbrojtur rezultatin me gjithë forcën e tyre.

Dhëmbët simbolizojnë forcën, të qenurit i palëkundshëm.

Hedh një rën këmbë është një simbolikë, e cila na shpreh kuptimin pozitiv në fjalinë e dhënë, pasi të kaluarit në një nivel tjetër apo në rastin konkret të jesh pjesë e kategorisë në të cilën ke pasur synim të jesh.

Në shprehjen frazeologjike *njëri sy dhe tjetri sy*, sytë si pjesë e rëndësishme të trupit, mund të cilësohen si komponenti i parë i komunikimit joverbal, pasi nëpërmjet tyre mund të “flasim” apo të reagojmë në situata të caktuara. Bazuar në shembullin e dhënë, na paraqitet figurshmëria dhe simbolika sesi lojtari i skuadrës tregohet mosbesues ndaj trajnerit të tij, njëkohësisht i pavëmendshëm në lojë dhe si rrjedhojë në rezultatin final të ndeshjes.

Shprehja në titullin e artikullit “*deri në frymën e fundit*” dhe kuptimi i figurshëm i tij, na tregon se pavarësisht se *fryma* nuk është një organ, mund të cilësohet dhe krahasohet si motori i ekzistencës së trupit, pa të cilin nuk do të mund të funksiononte. Në shembullin e dhënë, na tregon sesi dy ekipet do të përpiqen me gjithë çfarë kanë të arrijnë qëllimin e tyre.

“Zu wenig”: Khedira und Svensson legen Finger in die Wunde – Shumë pak; Khedira dhe Svensson e vënë gishtin në plagë.

(Trajneri Bo Svensson von Union Berlin, Sport.de, 31.10.2024)

Europa-League-Sieger Atalanta Bergamo hat sich am massiven Abwehrriegel von Celtic Glasgow die Zähne ausgebissen. – Titullari “Europa League” i Atalanta Bergamos thyen dhëmbët nga mbrojtja e fortë e Celtic Glasgow.

(Sport.de, 23.10.2024)

Nürnberg-Trainer Klose **stellt** seiner alten Liebe Kaiserslautern **ein Bein** –Trajneri i Nürnberg-ut Klose i fut stërkëmbëshin dashurisë së vjetër Kaiserslauternit.

(Spiegel.de, 16.04.2025)

Toppmöller sagte: “dass wir ein gutes Verhältnis haben, **liegt auf der Hand.**” – Trajneri Topomöller u shpreh se është e dukshme që kanë një marrëdhënie të mirë.

(Trajneri Markus Toppmöller për futbollistin e ekipit, Sport.de, 25.04.2025)

Shembujt e mësipërm të gjuhës gjermane na evidentojnë somatizma, të cilat do ti analizojmë përsa i përket shprehjes frazeologjike dhe simbolikës që ato përfaqësojnë.

E vë gishtin në plagë është njësi frazeologjike, e cila gjen ekuivalencë të plotë dhe për gjuhën shqipe, na paraqet sesi dy lojtarët shprehin shqetësimin

e tyre për performancën e pakët, që ka dhënë skuadra, janë të vetëdijshëm për këtë fakt dhe ngjyrimi emocional është përftuar nga imazhi i *gishtit* mbi plagë, gjithashtu siç *plaga* simbolikisht është e ndjeshme dhe e mundimshme, ashtu ndihen lojtarët dhe e përkufizojnë lojën.

Shprehja tjetër idiomatike në gjermanisht përbëhet nga komponenti somatik *Zähne - dhëmbët* por si idiomë që është, e ka humbur kuptimin e saj të parë dhe na shpreh tërësisht një kuptim të ri. Në fjalinë e dhënë na tregon sesi Atalanta Bergamo ka hasur në qëndresën e fortë të ekipit kundërshtar, pra *ka thyer dhëmbët* e saja.

Shprehja *stellt ein Bein* do të thotë të mashtrosh dikë, në aspektin semantik nënkupton ta dëmtosh dikë. Ndërsa në gjuhën shqipe themi *i fut stërkëmbëshin (dikujt)*, pra kemi një ekuivalencë të pjesshme, duke qenë se shprehja nuk është direkt me komponentin somatik këmbë, por me funksionin që këmba ka, atë të shqelmit apo të goditjes.

Shembulli i fundit na paraqet një idiomë të gjuhës gjermane, por që nuk gjen ekuivalencë në gjuhën shqipe. Frazema somatike *liegt auf der Hand* (qëndron, është në dorë) përmban komponentin somatik *Hand-dorë*, simbolizon atë çka folësi do të tregojë, se një marrëdhënie midis dikujt tjetër është shumë e mirë dhe kjo del në pah qartësisht, pra është e dukshme për të gjithë.

Shprehja e emocionalitetit nëpërmjet metaforës konceptuale

Orientimi i përgjithshëm i studiuesve dhe gjuhëtarëve lidhur me metaforën deri në fund të shekullit XX ka qenë kryesisht nën përkufizimin se ajo është një figurë letrare e përdorur prej njerëzve “kreativë” dhe jo gjithkush e ka zotësinë që ta përdorë. Por metaforat nga ana tjetër janë realizuar duke e krahasuar dukshmërinë e gjërave konkrete në ndërlidhje me koncepte të padukshme. Semantikisht duken të natyrshme dhe nuk shkakton aspak hamendje qartësia kuptimore. Ato kanë fituar një shpeshtësi përdorimi e në njëfarë mënyre u ka humbur “shkëlqimi” poetik, sepse janë kthyer në një fenomen të përditshëm, përdoren dhe merren vesh konvencionalisht nga të gjithë folësit. Këtu vërehen potencialet semantike të metaforës.

Lëvizjet “dehëse” të Ernest Muçit, faqja zyrtare e Europa League mahnitet nga klasi i talentit shqiptar

(*Panorama Sport.al*, 23.01.2025)

Titulli i artikullit në gjuhën shqipe ka përzgjedhur një metaforë, e cila në këndvështrim të parë duket se ka një kuptim negativ, por në këtë shembull tregon tërësisht një qasje pozitive, duke na simbolizuar sesi lëvizjet e futbollistit apo fintet siç quhet në gjuhën e sportit, janë të jashtëzakonshme dhe mbresëlënëse.

“Barça überlebt die Hölle, Panikattacke in Dortmund” – Barça i mbijeton ferrit, atak paniku në Dortmund.

(*Sportbild.de, Dortmund-Barça, 16.04.2025*)

Në titullin e artikullit në gjuhën gjermane është shpalosur pikërisht një nga ndeshjet më të diskutuara, duke qenë se dy ekipet Barcelona dhe Dortmundi qëndrojnë në majat e kampionateve vendase. Rezultati humbës i Barcelonës dhe përjetimi i humbjes, çka është e pazakontë për të, është barazuar njëloj me ndjesinë e ferrit dhe në përshkrimin e ngjarjes është cilësuar si një atak paniku.

Kontribut të çmuar për ta kundruar metaforën si pjesë të përditshmërisë dhe të konjicionit kanë dhënë George Lakoff dhe Mark Johnson. Të dy gjuhëtarët e kanë sfiduar mendimin e ngulitur, mbizotërues për metaforat se ato janë thjesht karakteristikë e gjuhës letrare, duke i parë ato, jo si fenomene letrare, por si varësi të koncepteve që përdoren nga të gjithë folësit, pa dallim, si pjesë e eksperiencave dhe aktiviteteve të përditshme, e që nuk kërkojnë ndonjë talent të veçantë dhe janë pjesë e gjuhës së zakonshme. Duke e kundërshtuar përkufizimin tradicional, studiuesit e gjuhësisë konjitive e shohin përdorimin e metaforave si lidhje mes koncepteve që kanë diçka të përbashkët dhe përdorimi i tyre e lehtëson të kuptuarit më “të hollë” të fjalëve.⁹ Gjithashtu psikolinguistët kanë vërtetuar se në gjuhën figurative përfshihen të njëjtat operacione gjuhësore si në gjuhën e zakonshme.

Psikolinguistët Lakoff dhe Johnson e vështrojnë dhe e kategorizojnë metaforën si një sistem konceptual, sipas të cilit çdokush prej nesh e ka të njohur metaforën dhe udhëhiqet prej saj. Metafora nuk na udhëheq vetëm nga ana gjuhësore, por gjithashtu nëpërmjet saj e perceptojmë përditshmërinë tonë, gjatë të menduarit apo të vepruarit.¹⁰ Metaforën konceptuale, studiuesit e ndajnë në disa lloje: metaforë strukturore, orientuese dhe ontologjike. Nëpërmjet metaforës strukturore një koncept abstrakt perceptohet dhe strukturohet

⁹ LAKOFF G./JOHNSON M. (2014): *Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*. Heidelberg, f.8

¹⁰ LAKOFF G./ JOHNSON M. (2014): *Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*. Heidelberg. f. 11

nëpërmjet një koncepti tjetër të ngjashëm me të, por që ka natyrë konkrete, pra që haset me shpesh në të përditshme dhe është më i kuptueshëm për njeriun (p.sh. jeta perceptohet si rrugëtim, ose koha perceptohet si dhe përkthehet në para “Koha është flori”). Me metaforë të orientimit do të kuptojmë, sesi konceptet e drejtimit apo të orientimit, të vendosura përballë njëra tjetrës në një relacion simbolik, atë të vendndodhjes, na japin pikërisht gjendjen apo përjetimin emocional të cilin ndjejmë. Dikotomitë si p.sh: poshtë-lart, para-mbrapa, thellësi-sipërfaqe, qendër-periferi etj.¹¹ simbolizojnë gjendjen emocionale dhe se kur identifikimi bëhet sipas ngjashmërisë, pra kur predikati shënon një tipar të përbashkët për të dyja anët atëherë kemi metaforën. Në analizë do të trajtohen edhe dy koncepte të metaforës së orientimit; lartë – poshtë, ku të qenit i lumtur apo entuziast është lartë dhe të qenit i mërzitur ose pesimist është poshtë.

Po japim disa shembuj të metaforave konceptuale duke filluar me rastin e **metaforës strukturore**:

DEBATI/ PERBALLJA është LUFTË¹²

Sipas Lakoff dhe Johnson duke nisur që nga koha e luftimeve midis vendeve dhe nga koncepti “luftë” në kuptimin e parë të fjalës, truri i percepton dhe i shpreh me të njëjtat fjalë përshkrimet në fushat e ndryshme përkatëse, fjalë që i referohen konceptit “luftë” edhe në ditët e sotme. Pikërisht edhe në gjuhën e shkruar apo të folur në sport dhe artikujt sportiv, në komentimin e një loje futbollit shprehen fjalë, si: ndeshje, (kundërsulm) sulm, strategji, mundje, goditje, mbrojtje, gjuajtje. Do të thotë sa herë shihen dy ose më shumë palë kundërshtarë, truri e percepton ngjarjen si një luftë dhe i aktivizon të njëjtat fjalë si në përshkrimin e një beteje të vërtetë mes ushtrive.

“Jam përpjekur të përqendrohem për finalen, sepse ishte një **ndeshje** futboll që **donim ta fitonim**. E kemi përgatitur **ndeshjen** gjatë gjithë javës. Pjesa e parë nuk funksionoi mirë, por kjo nuk ka rëndësi. Ky ekip vazhdon gjithmonë përpara. U duhet të shënojnë gola për të na **mundur**, përndryshe ndodh e kundërta“, ka deklaruar Toni Kros.

(Sportexpress Online, Champion League BVB – Real Madrid, 01.06.2024)

“Partizani-Elbasani, **‘lufta’** për “Final 4” dhe milionat e Europës”

(Panorama Sport, fl.3, 26-27.04.2025)

¹¹ LAKOFF G./ JOHNSON M. (2014): Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern. Heidelberg, f.22

¹² Po aplikojmë këtu shkrimin me germa kapitale të emërtimeve të koncepteve metaforike në përputhje me traditën e deritanishme të studimeve të gjuhësisë konjitive.

“Skënderbeu –Bylisi, **duel për mbijetesë...**”

(Panorama SPORT, fq.7, 26-27.04.2025)

Në shembujt e mësipërme nga artikujt sportivë në gjuhën gjermane dhe shqipe del në pah, ajo që Lakoff dhe Johnson mbrojnë në hulumtimin e tyre, se nëpërmjet metaforave dhe figurshmërisë conceptualizohen dhe konkretizohen ndërhyrje gjuhësore si në gjuhën e zakonshme. Metaforat e përdorura më sipër kanë një ngarkesë dhe ngjyrim duke na sjellë kështu një paralelizëm, atë të fitores dhe humbjes së luftës historike dhe asaj të luftës në “fushë”.

Metafora orientuese:

I LUMTUR është LART

„Leipzig **grüßt von der Spitze**, der BVB implodiert“ – “Lajpcigu përshëndet nga lart, maja, ndërsa BVB shkatërrohet “

(Spiegel Sport.de, 26.10.2024)

Në shembullin e gjuhës gjermane të shkëputur nga artikujt e gazetave sportive, për të shprehur lumturinë apo të qenurit i lumtur dhe entuziast, është shprehur pikërisht nëpërmjet metaforave, të cila japin shprehinë dhe ngarkesën e duhur të emocionit. Ajo çka mund të konstatohet lehtë, është përdorimi i shprehjes *maja dhe lart*, të cilat identifikohen dhe asociohen me idenë, se kur je *lart* apo në *majë* ndihesh mirë, i lumtur dhe je i entuziazmuar sepse qëndron *mbi*.

“Për mua në qoftë se **duam të rrimë në maja**, çdo gjë duhet të shkojë më se miri.”

(Trajneri i Vllaznisë, Thomas Berdaric, 26.10.2024)

Edhe në shembullin e gjuhës shqipe vërehet përdorimi i shprehjes *të rrimë në maja*, e cila bart dy kuptime të rëndësishme, i pari nënkupton të jesh mbi të tjerët dhe së dyti, është arritur qëllimi dhe rrjedhimisht ndihet gëzimi apo lumturia si emocion.

“Duhet të **qëndrojmë me kokën lart** dhe të punojmë.”

(Ish-Futbollisti, Nevil Dede, 20.10.2024)

Në titullin e mësipërm vërehet sesi shprehja *të qëndrojmë me kokën lart* prek një aspekt shumë të rëndësishëm kulturor për gjuhën dhe vendin tonë. Ky aspekt lidhet me krenarinë, që kjo shprehje mbart në një kontekst të parë kuptimor, gjithashtu se duke qenë krenar ndihesh i lumtur dhe entuziast për

qëllimin apo rezultatin që do të arrish.

I MËRZITUR është POSHTË

“Shtyhet ndeshja Bolonja-Milan, presidenti Skaroni: **Kokulur** para një urdhri të prerë”

(Panorama Sport Online, President Skaroni, 27.10.2024)

Përsa i përket konceptit *poshtë*, nga të dyja gjuhët si në shqip ashtu dhe në gjermanisht shprehet nëpërmjet kompozitës, si p.sh: *kokulur* duke konceptualizuar ndjesinë e mërzisë, si pasojë e një urdhri të dhënë. Nëse vijojmë ta shtjellojmë më tej, do të shohim sesi pozicionimi *koka ulur* bart figurshmërinë dhe simbolikën e të ndjerit i mërzitur.

„Barça hat etwas geschafft, das nur wenigen Mannschaften gelingt: die Bayern dazu zu bringen, **die Arme zu senken**.“ – Barça arriti diçka, që shumë skuadra të tjera nuk e arrijnë dot: **të detyroj Bayern-in të uli krahët**.

(Sportbild, 24.10.2024)

Për gjuhën gjermane po analizojmë, sesi shprehja frazeologjike bart jo një, por nënkupton dhe një konotacion të dytë përsa i përket emocionit shprehës. Shprehja *ul krahët* do të simbolizojë të kundërtën e asaj që shprehim kur jeni të lumtur, pra themi ngre krahët nga lumturia, edhe për ta vijuar më tej mund të reagojmë me thirrje apo me lëvizje, *ngre krahët* nga lumturia. Në momentin që ndodh ose shohim diçka kur jemi me krah lart nga lumturia, direkt në mënyrë instiktive nga ndjesia e emocionit që po përjetojmë, atë të mërzisë, ulim krahët si shenjë pesimizmi apo trishtimi. Në shembullin e mësipërm, midis dy skuadrave, njëra në mënyrë të papritur triumfon, ndërkohë që tjetra deri para pak atij momenti ishte triumfuese dhe *krahë lart*, derisa kuptoi që po ndodhte e kundërta. Me shprehjen *ul krahët*, nëse do ta përkthejmë dhe e përshtatim sipas shqipes, do të thotë bëj armëpushim, e pranoj gjendjen që jam. Në tërësi të gjithë analizës konstatojmë me *krahët ulur* simbolika e metaforës dhe konceptualitetit të orientimit gjen përputhshmëri për të dyja gjuhët.

Përfundime

Në këtë artikull kemi shqyrtuar emocionalitetin e artikujve të gazetave sportive në platformat digjitale për të dyja gjuhët, atë të shqipes dhe të gjermanishtes. Nga sa më sipër, rezultoi për të dyja gjuhët se metafora është

një nga figurat më të përdorura për të shprehur dhe përshkruar më së miri emocionet. Duke analizuar dhe shtjelluar teorinë e gjuhëtarëve Lakoff dhe Johnsson, doli në pah se për të dyja gjuhët gjenden të përbashkëta në shprehinë e emocionalitetit në komunikimin verbal, pikërisht nëpërmjet metaforës konceptuale dhe specifikisht metaforës orientuese dhe asaj strukturore. Por nga ana tjetër, shumë shprehje nga ato që u shqyrtuan në gjuhën shqipe dhe gjermane gjejnë ekuivalencë të pjesshme, pasi vërehen ndryshime në aspektin kulturor që secila gjuhë përfaqëson. Ajo çka vihet re në shembujt e analizuar, është se kontekstet kulturore për gjuhët përkatëse shprehin emocione të njëjta apo të ngjashme, por me shprehje të ndryshme. Në gjuhën gjermane dalin në pah shprehje, ku përshkruhen emocione për të ruajtur gjithmonë suksesin e arrirë, ndërsa në gjuhën shqipe emocionet e përshkruara shprehin sesi të shkosh drejt rezultatit apo synimit. Kjo lidhet ngushtësisht me historinë sportive, që trashëgojnë vendet e të dyja gjuhëve, njëri ka vendosur themelet e suksesit sportiv prej shumë dekadash dhe tjetri në vijim, gjithmonë e më shumë po zhvillohet. Së fundmi, nga analiza e studimit krahasues u konstatua roli themelor i njësive frazeologjike për shprehjen e emocioneve në shqip dhe në gjermanisht, duke na vërtetuar se kryesisht frazemat somatike janë ato që i shprehin dhe i transmetojnë më së miri emocionet e ngjarjeve sportive të përshkruara në rubrikat përkatëse të gazetave.

BIBLIOGRAFIA

- DARWIN C. (2000/1872), *Der Ausdruck der Gemütsbewegungen bei dem Menschen und den Tieren. Kritische Edition, Einleitung, Nachwort und Kommentar von Paul Ekman*. Frankfurt am Main, Eichborn.
- EKMAN P. /SALISCH M. von Hg. (1988), *Gesichtsausdruck und Gefühl. 20 Jahre Forschung von Paul Ekman*, Paderborn:Junfermann

GEBAUER G, HOLODYSKI M, KOELSCH S von SCHEVE C (2017), Einleitung: *Von der Emotion zur Sprache*. In: Gunter Gebauer, Manfred Holodyski, Stefan Koelsch, Christian von Scheve (Hrsg.), *Von der Emotion zur Sprache. Wie wir lernen, über Gefühle zu sprechen*, Velbrück Wissenschaft. 10, f.7–16.

HARTMANN M. (2015), *Gefühle. Wie die Wissenschaftler sie erklären*. Frankfurt a.M: Campus

IBRAHIMI M. (2011), *Frazemat somatike bazuar në gjeste dhe mimikë, si burim i frazeologjisë së Jani Thomai*. Botim i posaçëm i Universitetit “Fan S. Noli”, Korçë

KROHN K. (1994), Hand und Fuß. Eine kontrastive Analyse von Phraseologismen im Deutschen und Schwedischen. *Acta Universitatis Gothoburgensis*. Surte.

LAKOFF G./JOHNSON M. (2014), *Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*. Heidelberg.

LUASBERG H. (1960), *Handbuch der literarischen Rhetorik. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft*. 2Bde. München: Hueber

MEMA, V. (2025), “*Partizani-Elbasani, lufta për Final 4 dhe milionat e Euopës*”, *Panorama Sport*, 26-27 Prill, f.2-3

MOSTÝN M.(2010) *Fußball und Emotionen: Dargestellt an Internetkommentaren*. In: *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis. Studia Germanistica*. Nr. 7, f.49–68

SADIKAJ S.(2010), *Metaphorische Konzepte in somatischen Phraseologismen des Deutschen und Albanischen. Eine kontrastive Untersuchung anhand von Herz- und Hand-Somatismen*. Würzburg

SADIKU M, &HAMITI, V. (2021), *Balkanphraseologie im Kontrast. Am Beispiel der Somatismen mit der Komponente KOPF im Albanischen, Bosnischen/Kroatischen/Serbischen und Mazedonischen*. *Zeitschrift für Balkanologie*, f.57

SARO, LI. (2025), “*Skënderbeu-Bylisi, duel për mbijetesë deri në frymën e fundit*”, *Panorama Sport*, 26-27 Prill, f.6-7

[https://www.panorama.com.al/sport/trajneri-i-real-madrid-karlo-anceloti-jemi-kaq-afer-me-trofeun-sage-e-kemi-frike/\(01.06.2024\)](https://www.panorama.com.al/sport/trajneri-i-real-madrid-karlo-anceloti-jemi-kaq-afer-me-trofeun-sage-e-kemi-frike/(01.06.2024))

<https://sportbild.bild.de/fussball/internationaler-fussball/europa-league-ex-bvb-star-aubameyang-bricht-in-traenen-aus-663de85f1da8c1482bfaf87a> (10.05.2024)

https://www.panorama.com.al/sport/barazimi-ndaj-partizanit-trajneri-brdaric-pesojme-gola-te-thjeshte-gjithe-puna-shkon-dem-nese/?fbclid=IwY2xjawGpiO1leHRuA2FlbQIxMAABHBw7fDnDIdyKs5kv7GmK2kNLxah-FMnrwq0jR4ssTVrJRK2eMLcKGrL6DA_aem_yKh_PLtj5KJa44OMSV2PwA (26.10.2024)

https://sportekspres.com/te-rrime-me-koken-larte-humbja-me-skenderbeun-nevil-dede-eshte-vetem-nje-problem-psikologjik/?fbclid=IwY2xjawGplGpleHRuA2FlbQIxMAABHYjUzLr-nJmUyMZBP0qif0zGRwimkJIY_Qst1pGd_tgjcEt1dmIqo7qdgg_aem_CH7wgUKSkQPdjySg03YjUw (20.10.2024)

https://www.panorama.com.al/sport/trajneri-i-lacit-cunat-dhane-zemren-ne-fushe-ja-kush-eshte-mentaliteti-yne/?fbclid=IwY2xjawGpkjlleHRuA2FlbQIxMAABHaT9LBLcmr8CsOmE3pvZN4PnJMXXU6XaIYAe0UDmOZPtQdXXbfKU04y0Lg_aem_

EKw5bgW4VXNDkihNoITg6A (26.10.2024)

https://sportekspres.com/video-milani-tregon-dhembet-ne-europe-hedh-njeren-kembe-ne-fazen-tjeter/?fbclid=IwY2xjawGU6lZleHRuA2FlbQIxMAABHdKp1516B43cxRTFromsMKp-Ch6CZIJEWHkeDL-5QAXEyM5Y_w-XaeAbPQ_aem_Di0eJqk0P_R3VuSFCLY17Q (15.02.2024)

https://sportbild.bild.de/fussball/nationalmannschaft/dfb-tor-baumann-oder-nuebel-nagelsmann-verraet-wer-die-nase-vorn-hat-670e1b933e343a712d386519?fbclid=IwY2xjawGU6exleHRuA2FlbQIxMAABHbu0eMr0YhZA_igJ6b1w4MiMCbiU4TtXmdw52GeNR8a5dRDbvmpZaVi5gQ_aem_ZG40PZPP7tGQo_VQgZLgTw (15.10.2024)

https://www.panorama.com.al/sport/shtyhet-ndeshja-bolonja-milan-presidenti-skaroni-kokulur-para-nje-urdhri-te-prere/?fbclid=IwY2xjawGph7NleHRuA2FlbQIxMAABHbw7fDnDIdyKs5kv7GmK2kNLxah-FMNrwq0JR4ssTVrJRK2eMLcKGrL6DA_aem_yKh_PLtj5KJa44OMSV2PwA (27.10.2024)

https://sportbild.bild.de/fussball/champions-league/pressestimmen-zu-bayern-pleite-gegen-barca-raphinhas-gift-toetet-bayern-harry-pain-6719d47ba0e636753eda89c6?fbclid=IwY2xjawGtZjFleHRuA2FlbQIxMAAB-HZVtNCVhRQK3czImZ1xa7nZpWwLM2eHEfdvbXABMXZQYaLaaLjx8SC7P3Q_aem_9wmjcyzfr8_HD5zi0GXlw (24.10.2024)

https://www.spiegel.de/sport/fussball/bundesliga-rb-leipzig-erobert-tabellenspitze-der-bvb-implodiert-a-0fe8c36c-e70a-46fb-9b21-d3c9c915c31d?fbclid=IwY2xjawGU6alleHRuA2FlbQIxMAABHTEaU3sLle7GXY7PSIKgHdt9Ft_cuAZQFnNQcowZQNSL7Uazt5GNcclbXQ_aem_P3C6312TqOM3eom6kuhM9Q (26.10.2024)

https://www.sport.de/news/ne7207310/union-berlin--zu-wenig-khedira-und-svensson-legen-finger-in-die-wunde/?fbclid=IwY2xjawGU8vJleHRuA2FlbQIxMAABHcQoDjKpjjk4dOst1OKZHqQdipvQGUMxxcAfkNXXDveraaMxo1GFUt9aT0w_aem_eCnm41OSjTeWPkQWSSRUpw (31.10.2024)

<https://www.panorama.com.al/sport/video-levizjet-dehese-te-ernest-mucit-faqja-zyrtare-e-europa-league-mahnitet-nga-klasi-i-talentit-shqiptar/> (23.01.2025)

<https://www.spiegel.de/sport/fussball/2-bundesliga-1-fc-nuernberg-siegt-ueberraschend-gegen-fc-kaiserslautern-a-7b6897d7-8a6c-4852-a81f-4679e9fc6504> (12.04.2025)

<https://sportbild.bild.de/fussball/champions-league/presse-rechnet-mit-barca-ab-barca-ueberlebt-die-hoelle-panikattacke-in-dortmund-67ff3da03ceb7108c4933dc6> (16.04.2025)

<https://www.sport.de/news/ne7712555/eintracht-frankfurt-will-gegen-rb-leipzig-riesigen-schritt-machen/> (25.04.2025)

<https://www.panorama.com.al/sport/lexoni-faqen-e-pare-te-gazetes-panorama-sport-dhe-panorama-670/> (26.05.2025)

<https://www.panorama.com.al/sport/video-fitore-me-aro3me-titulli-napoli-i-le-targen-interit-lece-i-merr-1-pike-atalantes/> (27.04.2025)